

Néprajzi anyag Vojlovicáról

Nem könnyű a néprajzi gyűjtő dolga. Sokszor napokig faggatja az embereket, gyűjt is valamit, de mindig érzi, hogy ez nem elég, hogy ez csak csekély töredéke annak, amit gyűjthetne, ha alkalmas adatszolgáltatókra akadna. A íspogatózás, kutatás a nótafa, meseafa, vagy csak az öregektől hallott anyag megőrzője és lelkes továbbadója után bizony néha sok haszontalanak tűnő, de lényegében nem haszontalan (mert nyelvi szempontból mindig felhasználható) beszélgetés, idővesztés árán jár csak eredményre. De mikor megtalálja a megfelelő személyt vagy személyeket, mindenért kárpótolva érzi magát. Nem is csoda, hisz fellebben előtte a múlt leple, s előlépnek a néprajzi érdekességű alakok régi ruhájukban, régi környezetükben, kedvenc dalaikat, meséiket, balladáikat, régi-régi sajtóságokat megőrzött nyelven nyújtva át a néha tátott szájjal, csillogó szemmel figyelő gyereknek, felnőtt hallgatóságnak. A mese, nóta végeztével azután visszazökkenünk a valóságba, a mába, s ekkor a gyűjtő már a mai valóság átalakító hatásával is foglalkozhat. Ez az igazi munka, mert fejlődésben kell néznünk a néprajzi jelenségeket is.

Nemrég Vojlovicán jártamban én is, ott-taratózkodásom utolsó napján bukkantam egy öreg nénire, aki reggeltől estig mesélt, énekelt, táncolt szinte fáradhatatlanul, bőkezűen szórva az apjától örökölt kincseket. Édesapja nem egyszer mondta a lánykának: „Hozzá a „székelykének borocskát!” S azután dalolt, mesélt az öreg, idézte a nehéz, keserves szenvedésekkel teli „Móduva”-multat. Nem egyszer keserű könnyek pergették alá szeméből, míg a „bújosó éneket dalolta, mert eszébe jutott, mikor Bukovinából Romániába munkára mentek, sokan elitvesedtek, megbetegedtek, „elpusztulódtak”, s nemegyszer csak a fele tért meg az útrakelt seregnek az üresen hagyott, egy-egy útra képtelen, kisgyerekes asszony felügyeletére bízott házba. A munka elcsigázta őket, sőt a „vatáv”, az ispán, szeges ostorral suhintott rajtuk végig, ha pihenni próbáltak. Nemegyszer történt meg, hogy már télen megették a „kaszapénz”-t, amiért nyáron kellett megdolgozniok. A gyerekek is „mióta megüsmerték a világot, mindig dolog alatt vótak”. A feudális kizsákmányolás a múlt század közepén Romániában éppoly tökéletes volt, mint Magyarországon! De halljuk a bújosó éneket, hisz már rézendített Juli néni:

Nézz csak, pajtás, visszafelé,
Látsz-e az én hazám felé?
Látom füstjít, de csak alig,
Hogy az égen feketedik,
Mert Magyarország olyan ország,
Románból es magyart csinál.
De Móduva olyan ország,
Magyarból es román csinál.

Mikor elindulsz bújosni,
Gyere bé hezzám búcsúzni,

Ágyat vetek, lefektetlek,
Csókot adok s eleresztlek.
Írok neked bús levelet,
Kivel világból kimehetsz.
Hogyha hazádba megélhetsz,
Idegen földbe ne siess.
Hazámban nem élhettem,
S idegen-födre siettem.
Idegen föld az én hazám,
Idegen a népe hezzám.
Ha nem értik a szavamat,
Hogy értenék sok keserű bánatomat.
Nincsen nekem annyi helyem,
Hová bús fejemet letegyem,
Nincsen nekem édesanyám,
Aki gondot viseljen rám.
Komor felettem az ég es,
Elhagyott a reménység es.
A nap es gyászt vont magára,
Nem süt rám fényes sugára.
Elmentél s nem búcsúztál el,
Megátkozlak hogy hervadj el.
Az a fa es száradjon ki,
Amely alatt meg fogsz állni,
Az a ház es gyulladjon ki.
Amely alatt csendesesen fogsz hálni.
Borod búzád ne teremjen,
Szántófölded ne zöldeljen,
Páros késed kiforduljon,
Az es a szüvednek álljon.
Gyere vissza, búcsúzzál el,
Átok alatt ne hervadj el.
Engem anyám elátkozott,
Mikor a világra hozott.
Azt az átkot mondta réám,
Ország-világ legyen hazám.
Puska törje fel a vállam,
Kövecs egye meg a lábam.
S a jó isten meghallgatta,
S most csak velem próbáltassa.
Engem anyám ne sirasson,
Há magától elvajkászott.
Meg kell a búzának érni,
Mert minden nap új szél éri,
Meg kell a szüvnek hasadni,
Mert minden nap új bú éri.
Én istenem minek élek,
Hogy én ennyi búval élek?
Megmondtam vót kicsi madár,
Ne rakj fészket út széjire,
Met az úton sokan járnak,
Kis fészkekre rátolálnak.
Elveszik a fiatalat,
Búval ölöd meg magadat.
Kicsi tehen, nagy a szarva,
Nem fér be az istállóba.
Kicsi rózsám gyenge karja,
Nem öllelek több hajnalba.
Én istenem, de megvertél,
Engem jobban mindenéknél.
Búsulj szüvem, met nincs kedvem,
Be igazán fáj a szüvem!
Fáj a szüvem a hazámét,
Apámét s édesanyámét.

Fáj a szívem, sír a lelkem,
 Az hagyott el, kit szerettem.
 Én istenem mi az oka,
 Ki se mehetek az útra?
 Ha kimegyek a kapuba,
 Vigyázodom ide-tova,
 Mint a madár a fogóba.
 Árva vagyok apa nélkül,
 Százszor árvaabb cnya nélkül.
 Árva vagyok nem tagadom,
 Még a vizet es gyászolom.
 Bú ebédem, bú vacsorám,
 Bánat nekem minden órám.
 Estét nem érem kedvemre,
 S nem virradok örömmökre.

(A vége már nem jutott Juli né eszébe.)

A 68 éves Kovács Juli né „apókája” (édesapja) deli legény volt annakidején, csak úgy feszült rajta a ványolóból kikerült hazai szőttes „innapló”, fehér harisnya, melyet két felől az oldalán fekete zsinór díszített, a korcába meg szíjat húzott. A négy csattos derékszíj olyan széles volt, hogy a nadrág korcától viselőjének a melléig ért, eltakarva még az inget is. Az ing szedett ing, piros „kötő” fogta össze a nyakánál és az ujjánál. Az ingre az ujjatlan „testállásosan” készült bojtos lajbi került. Bojtos volt a lajbi neve, mert a mellől hátrafelé fekete zsinóron bojt repült tánc közben. A lábát kapucával védte a hidegtől, vagy az idő más viszonyosságaitól, erre húzta azután a maga-készítette bocskort, a „szíjval pedig jól körülhúzta a kapcát”.

Hogy készült a bocskor, Juli né?

Erőst jó vót az. A bőrt megerelték (érelték), a szőrt ledürüszölték róla és megvarrták bocskornak. Aztát mindegyik nem tudta, de az én apókám erőst jót csinált.

Bezzeg ma már a szedett ing helyett a „friskós” is megjárja, a fehér harisnyát a cejg nadrág, a lajbit meg a krecsán (kötött szvetter) vagy a „pulover” váltotta fel.

„Apóka” legény korában péntek estét kivéve — mert akkor nem volt szokás — szívesen járt guzsalyosba, vagy „erőst magosba ütte a lapiát” a többi legénnyel az utcasarkon. A lányok addig vagy „lápintáztak” (hintáztak), vagy „szitáztak” (utolsó pár előre fuss-játék), „híriztek, cserkabaláztak” (cserkabala = forgó).

A guzsalyosba járásnak aztán három napig tartó „lakodalom lett a vége”. Fújta a trombitás, verte a dobos, „állt a muzsikaszó”, úgy, hogy még a lámpa is kialudt.

Járták is rá a toppantót, az áncvájdrájt, a trompolykát, a visszás kalupot, a lassú csárdást. A szünetekben pedig ittak, „tisztelték egymást, énekelték, vígát, szomorút, régi bukovinait, baladát, betyárdalt, ahogy jött”. Valahogy így:

Kerek udvar, kicsi ház,
 Barna kislány, mit csinálsz?
 Csinosítom magamat,
 Várom a galambomat.

Édes kicsi kincsecském,
 Mosd ki az én ingecském,
 Hogy járjak én szépecskén!
 Hogy járjak én szépecskén!

Véken cérna, keménmag,
 Jaj be kevés legény vagy.
 Nem hiába kemén vagy,
 Met te bizony szép es vagy.

Kis galuska, nagy galuska,
 Milyen kicsi az a fruska!
 De jó vóna, nagy vóna,
 Szívemre hajlandó vóna.

Kislán monmeg a nénédnek,
 Vessen ágyat a legénnek!
 A legén úgy ilik az ágyba,
 Mint tükkör a szobába.

Behajtottam a duládba,
 Kérdék mi a csitkó ára.
 Ez a csitkó nem eladó,
 Kormánybiztos alá való,
 Met ha erre zsandár ülne,
 Még a király es rab lenne.

Úgy elmegyek meglássátok,
 Soha hírem se hajjátok,
 Se híremet, se engemet,
 Felejtetek el engemet.
 Ki van az én kocsim rúdja,
 Nem fordulok én vissza,
 Úgy elmegyek arra az útra,
 Kiről ne várjatok vissza.
 Ahol eljársz, csendesen járj,
 Csendes folyóvíznél igyál.
 Ott es rólam gondolkoddál.
 Akkor jussak én eszedbe,
 Mikor kenyer a kezembe.
 Akkor se jussok egyebről,
 Igazságos beszédimről.
 Elmennél-e, te rossz féle,
 Itt hagynád-e idegenbe?
 El es mennék, itt es lennék,
 Tőled babám meg se válnék.
 Jaj istenem, rendelj szállást,
 De megúntam a bújdosást,
 A bújdosást, a vándorlást,
 Idegen földön a lakást.

Az én uram olyan forma,
 Mintha bivalyborjú vóna, tyuhaja.
 Kihajtom a legelőre,
 Hazahallik a bőgése, tyuhaja.

Eltettek a mézeshetek,
 Asszony, mit csináljak veled? Tyuhaja.
 Szedd esze a sátorfádat,
 Látogasd meg az anyádat, tyuhaja.

Tarka-barka rokolyának
 Elszakadt a ráncsa.
 Rengesd, uram, a gyereket,
 Hadd menjek a táncba.
 Met most vannak az asszonyok
 Legjobb mulatságba.

Én azt tudtam eső esik,
 De a két szemem könyvedzik.
 Sír a szemem, hull a könyvem,
 De igazán fáj a szívem.
 Fáj a szívem, nem tagadom,
 Akiért fáj, nem láthatom.
 Ha látom es, csak hiába,
 Met az tőlem el van zárva.
 Met az tőlem el van zárva
 A fekete föld gyomrába.

Ha csak elgondolom az én életemet,
 Könyveim megtöltik mind a két szememet.
 Sírjatok szemeim, hulljatok könyveim,
 Met az én bánatom sokkal nagyobb, mint én.

Mikor világomat megkezdtém esmerni,
Akkor kenyeremet sírva kezdtem enni.
Sírva eszem, sírva kenyeremet,
Bánattal töltöm egész életemet.

Süt a szép holdvilág erdő sűrűjébe,
Sétálhat a betyár most ottan kedvére.
Támaszkodva mondja fegyvere végére,
Mét is adta isten ezt a bűnt fejére.
Tenger az éccaka, nem bírok aludni.
Jaj, met nekem nincsen kinek egyet szólni!
Tenger éccakának legkisebbik része,
Bárcsak édes álom jönne a két szememre,
Hogy ez a borongás ne vón az eszembe.
Anyám, édes anyám, édes szülő dajkám,
Ki kilenc hónapig méhedbe hordoztál,
Kilenc hónap múlva a világra hoztál,
Mégis megtagadtál, hogy anyám nem voltál.
Atta vóna isten ne születél vóna,
Erre a bánatra fel ne neveltél vóna!
Mikor engem szültél, szültél vóna követ,
Vettél vóna belé a víz mélységibe.

SZABÓ VILMA

Szabó Vilma kiment a kiskertbe,
Lefeküdt a rózsafa tövébe.
Odamentem, azt mondtam ő neki
Kelj fel, Vilma, mert meglát valaki.
Szabó Vilmát a zsanádár vallatja,
Édesanyja az ajtón hallgassa.
Valld ki lánvom minden bűneidet,
Hová tetted három gyermekedet.
Egyet tettem diófa tövébe,
A másikat tenger fenekire,
A harmadiknak öngyilkosa lettem,
Kit míg élek sohse fejtetek el.
Szabó Vilmát a zsanádár kíséri,
A babája az ablakon nézi.
Ne nézd, babám, ruaszos életemet,
Mind te érted szenvedem ezeket.

KESERGŐ SZERELMI DAL

Mikor Barna Péter a lovát itatta,
Románné két lánya nagy ebédre várta.
Egy szózatot hallék: Ülj fel a lovadra,
Ülj fel a lovadra s indulj az utadra!
A város hat lovát nagy abrakon tartásák
Sokszor megfutassák Barna Péter után.
Veszett vóna retek fekete földjébe
Románné két lánya az anyja méhébe!
Lányok:
„Bárcsak mikor futna, földre leborulna,
Addig Barna Péter nagy utat haladna.”
Jártába-költibe akadt egy csapszékre.
„Eressz bé, eressz bé, csaplárosné kécsem!”
„Nem ereszlek biz én, mer nem tudom ki vagy.”
„Én vagyok, én vagyok, szegén csikóslegén,
A lábom es fázik, kepenyegem ázik,
Finom pejparipám kert alatt szigorgik.” (fázik).
„Jó ló vót a Fakó, jönak es maradjon!
Áldja meg az isten, aki felnevelte,
A városnak lóva utól nem érhetta.
Szegény Barna Péter, utat halasztasz vele.
Sajnálom, sajnálom, én nagyon sajnálom,
Románné két lányát, jaj, de hogy sajnálom,
Mert nekik köszönhetem az én életemet.
Sok urat megöltem, sok szegént mentettem,
Isten lássa lelkem, hogy bűnt nem követtem.
Megöltek sok szegént a sok nagy adóval,
A nagy úri házakba sokszor vigadó van:
Vigadnak az urak, sírnak a szegének,
A jó isten tudja, hogy is tudna élni
Ilyen magamfajta kényszerített rabló.
Bocsássa meg isten, ha erre teremtett.

Én istenem adi két krajcárt,
Hogy vegyek egy csepp pálinkát.
Csináljak egy társaságot,
Asszonyok közt barátságot.

Ne nyúlj hozzám az én nevem,
Tréfálkodni nincsen kedvem,
Met én olyan szegén vagyok,
Menyasszonnak való vagyok.

Kert alatt láttam vadkacsát,
Feketeszemű menyecskét,
Csim, csám, csalamér,
Meghalok a babámért.

ANADOR SZÉP ANNA

Fújd el szép nótádat, Anador Szép Anna,
A szegény rabokról, árva magyarokról.
Nem fúvom, nem fúvom, nagy urak, asszonyok,
Jaj met az én nótám tengerentúl hallik.
Madárkám, madárkám, csevegő pajtáskám,
Csendítsd meg, pendítsd meg nyelvednek [szólását.

Énekelj te nekem vigasztaló nótát,
Hogy bár addig verjem bús szívemnek bűját.
Rab vagyok, rab vagyok, tatár rabja vagyok,
A jó isten tudja, mikor szabadulok.
Megúnta két lábam tömlec földjét nyomni,
Karcús derekamon rabszíját viselni.
Két virág szememvel vasrostén kinézni.

Rab vagy édes rózsám, én es beteg vagyok,
Ha te kiszabadulsz, én es meggyógyulok.
Ha folyóvíz vónék, bánatot nem tünnek,
Hegyek-vögyek között zengedezve járnék.
Apró halacszkáknak magos martot mosnék,
Kaszáló réteken fát-füvet nevelnék.
Árva vagyok, árva, a jó isten lássa,
Az én árvaságom a pogány es szánja.
Istenem, istenem, szerelmes istenem,
Hogy kell világomat búval eltöltenem.
Anyám, édesanyám, édes szülő dajkám,
Ki kilenc hónapig méhedben hordoztál,
Kilenc hónap múva a világra hoztál,
S akkor megtagadtál, hogy anyám se voltál.
Anyám, anyám, édesanyám, édes szülő dajkám,
Mikor engem szültél, mét nem szültél követ?
Mikor feresztgettél enyhe meleg vízbe,
Feresztettél vóna tenger közepébe.
Mikor takargattál meleg gyöcs ruhába,
Takargattál vóna forró parázsába!
Mikor rengetgettél jó rengő bőcsőbe,
Rengetgettél vóna a fekete földbe!

Szomorú az idő, meg akar változni,
Szomorú a szívem, meg akar hasadni,
Met ha elgondolom árva életemet,
Csak sírni eresztem mind a két szememet.
Sír az egyik szemem, sírjon a másik es,
Sírjon mind a kettő, mint a záporösső!
Verje meg az isten szeretóm háztáját,
Ott se mindgyíket, csak az édesanyját!
Mét tiltotta tőlem az ő kedves fiát!
Ha neki fia vót, nekem szeretóm vót,
Ha neki édes vót, nekem kedvesem vót.
Búbánat, búbánat, átkozott búbánat,
De megkönyörögtem, közel ne jőj hezzám,
Mégis közel jártál, szívembe beszálltál,
Szívem közepébe kővárat indítottál,
S annak négy szegibe fekete gyászt húztál.
Eltemetnek engem az erdei rabok,
Lesznek stratóm az égi madarak.
Szomorú szél fújja a fáknak levelét,
Bánat szomorítja a szívem gyűlkerit,

Talán édesanyám megharagutt reám.
Feltűzte zászlóját s veri szüve búját.

Hujjatok levelek, rejsztek el engem,
Mert az én édesem mást szeret, nem engem.
Hadd szeressen mást es, ne csak mind engemet,
Próbálja meg az es az én kenyeremet.
Széjcs Rajna vize, kesken palló rajta,
De én reja fognék, ha belé nem halnék.
Kár vóna énnekem a Rajnába veszni,
Egy hűtlen betyárért magam elveszteni.
Ha tudtad édesem, nem élhetsz meg velem,
Mért nem hagytl békét én árva fejemnek?
Bisulni nem tudtam, de most megtanultam,
Megtanított a bú szomorú nótára.
Fúvom az éneket, de nem jókedvemből,
Csak a bú mondassa szomorú szüvemből.

Ne csudáld édesem, hogy én sárga vagyok,
Tizenkét hónapja, hogy érted rab vagyok.
Pirosabb vótam én a bazsarózsánál,
Jobban elhervadtam a fehér ruhánál.
Elhervadtam én es mint ősszel a rózsza,
Kinek pirosságát elvette a harmat.
Nekem es elvette egy scmmirevaló,
Kinek a jó isten jót seha se adjon,
Mind éjjel, mind nappal egyaránt bánkódjon,
Mint a só a vízbe sohase nyugodjon.

Igy sorjáltak egymásután a dalok és balladák, s hol megvidámították, hol megrikatták a résztvevőket. A balladákat főleg a disznótoronkon „ráros bálakon” (batyubálakon) énekelgették legszívesebben.

Hát aztán mit vitt a lány a házasságba, Juli né? — zökkentettük ki kérdésvünkkel a balladák

éneklése szülte hangulatából Kovács Julis néni. „Egy anyának ki van most az esze rekedve, hogy drága bútort vegyen a lányának. Régen egy menyasszonláda is elég volt. Abba két párna, a párnafejecskéken különféle keresztzemes hímek, lepedő, egy dunyha, kicsi virágos vagy ágos festékes (gyapjútakaró az ágy oldalára) meg a felvevő ruhája, meg kerek hímes négyes kendező (törülköző) volt. A ládát négyen vitték erős nehéznék mutatva, pedig elbirta vóna egy es.”

Milyen volt a felvevő ruhája?

„Vót véres besztercei rokolya, veres-kék csikos, torca-kötös rokolya, fehér, kék csíkval, teveször szedett vagy rakott rokolya, szedett vagy pocolós ing kenderből, lenből, alsó fehér rékli, derek bunda fekete várszony fődön színes himmel, karinca (kötő), fehér istrimfli vagy kopca, kenyekes bunda, kozsók, szokmány (nagykabát), veres magassorkú csizma, nyakbavaló teveször kendő, hólyagos gyöngy a nyakba. Ha asszon lesz, akkor már nagyrovát tesz a fejére (fejkendőt), met addig hajófej! megy, a két ágra font hajba csukorpántlikát kötve. Asszonykorába főköttében táncol nagyrova nélkül. A főköttő fődje (alapja) fekete bársony, reá arany cankli (szegő) jön, a főköttő széjin csipke jó, még a nagyrova alól is kilátszik a csipke.”

Ma természetesen minderről „csak hírrül lehet hallani”. Eltűnik minden régi, s úgy is van jól. Ne siránkozzunk eltűnésén, hisz ez a dolgok rendje.

Igyekezzünk azonban megmenteni, amíg lehet, és amíg van mit.

P. O.

ACS JÓZSEF

MÜNCHENI UTCARÉSZLET (tus)